

CSEHNÉ PAPP IMOLA

A VÁLSÁG KÜLÖNBÖZŐ KONTEXTUSAI

A munkaerő-gazdaságtani irodalmat a középpontba helyezve számos új kutatási tanulmány próbál előzetes felmérést szolgáltatni a COVID-19 válság hatásáról a munkahelyek és a munkavállalók kapcsán. A tanulmány a koronavírus válság rövid áttekintésére vállalkozik azzal a céllal, hogy bemutassa a legfontosabb gazdasági és munkaerőpiaci hatásait, valamint a következményeket és a teendőket. Az elemzés alapját a rendelkezésre álló nemzetközi szakirodalom és hazai felmérés képezi. Jelen tanulmány keretében történő szakirodalmi áttekintés rendeltetése, hogy elméleti háttérrel nyújtson egy válságprogram kidolgozásához.

Bevezetés

A világ országainak 2019 végén, 2020 elején egy új pusztító vírussal kellett szembesülniük, amely mind társadalmi, mind gazdasági vonatkozásban pánikot okozott. Amint azt a járványok közgazdaságtanának szakirodalma hangsúlyozza mikroökonómiai szempontból a válságok ösztönözhetik új technológiák bevezetését, és üzleti modellek alkalmazását, amely jelen esetben az online vásárláshoz, vagy az e-tanuláshoz kapcsolódik. Makroökonómiai tekintetben úgy tűnik, hogy a vírus felgyorsítja a decentralizáltabb globális értékláncok felé haladás folyamatát. Politikai perspektívából a vírus a különböző kormányoknak azt a képességét méri, hogy milyen hatékonyan tudják megvédeni a lakosságot (Carlsson-Szlezak et al., 2020).

Gazdasági aspektus

A koronavírus-járvány jelentősen rontotta a gazdasági várakozásokat, újraírta a következő évek makrogazdasági **előrejelzéseit**. Hoisington és Hunt (2020) összefoglalója mutatja ki, hogy 2020-ban az országok 92,9 százaléka kerül recesszióba a járvány következtében. A 2008-2010-es pénzügyi válság az országok 61,2 százalékát érintette jelentősen, az 1929-1933-as gazdasági válság pedig, ami szintén globális jellegű volt, az országok 83,8 százalékában éreztette hatását. A nemzetközi szervezetek által készített néhány előrejelzés is megdőbbsé. A Világbank (WB) becslése szerint a 2020-as évre 5,2 %-kal fog csökkenni globálisan az egy főre számított GDP, melyre 1945 óta nem volt példa. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) a globális kibocsátás 3%-os csökkenését vetítette előre 2020-ra januárban. Ennek ellenére 2020 áprilisának közepén a várható negatív növekedési ráta már -6,3%-os volt, ami meglehetősen rövid időn belül óriási visszaesést jelent. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 10,5%-os munkahelyromlást becsült 2020 második negyedévére a COVID-19 miatt, ami 309 millió teljes munkaidős állás elvesztését jelenti.

A járvány következtében kialakult recesszió lelassult növekedést eredményez minden ország gazdaságának esetében. A dekonjunktúrának három **kontextusa** ismeretes: a reálgazdaság válsága, mely potenciálisan súlyos, de alapvetően átmeneti keresleti vagy kínálati sokkokat jelent; a politikai válság, mely vonatkozhat egyaránt az egyes szakpolitikákra, ugyanúgy, mint a politikai vezetésre; és a pénzügyi válság, amely a legveszélyesebb (Carlsson-Szlezak et al., 2020).

A válság **lefolycsának** többféle változata ismeretes. Függetlenül attól, hogy gazdaságok elkerülhetik-e vagy nem a recessziót, a járvány utóhatásaként, a növekedéshez vezető út három módon következhet be (Carlsson-Szlezak et al., 2020). A V alakú krízis a klasszikus forgatókönyvet követve, a sokk következtében az output visszaesésével jár, de ezt követően az éves növekedési ráták következtében folytatódik a fejlődés. A gazdaság U alakú kilábalása (a V csúnya testvére), az előző elnyújtott változata, amit némi maradandó teljesítménycsökkentés okoz. Az L alakú variáció az előző kettő kombinációjának eredménye, amikor a kínálati oldalon komoly strukturális károkkal kell számolni, a munkaerőpiac, a tőkepiac vagy az árupiac tekintetében.

Széles körben elfogadott nézet a befektetők körében, hogy a válság V alakú lesz, azaz arra számítanak, hogy hamarosan minden visszaáll a régi „kerékvágásba”. Ez azt jelenti, hogy bár a makroadatok ijesztőek, de ha csak átmeneti a visszaesés, és nem alakul ki másodlagos hatás, akkor a vírusveszély elmúltával helyreáll a fogyasztás. A V alakú forgatókönyv mellett az U és az L alakú válságformával is számolni kell, ami hosszabb másodlagos hatással kalkulál, amikor a kilábalás évekig tarthat. A másodlagos hatás azt jelenteni, hogy akik elveszítik a munkájukat, kevesebbet fogyasztanak, így még kisebb lesz a cégek nyeresége, ami további leépítéseket generál.

Munkaerőpiaci perspektíva

A koronavírusnak a **munkaerőpiacra** gyakorolt valószínű hatásait Gomme (2020) modellezte. A modell alapját a Diamond-Mortensen-Pissarides törvényszerűségek adják, amelyek a munkavállalók és a munkáltatók egymásra találásának nehézségeire alapulnak. Várhatóan 18 hónapig fogja a koronavírus közvetlenül befolyásolni a gazdaságot, amelynek során **négy exogén jelenséggel** célszerű számolni:

1. A munkavégzés valószínűsége egynegyedével visszaesik – ez jóval meghaladja a nagy válság idején tapasztaltakat.
2. A munkáltatói és munkavállalói igények találkozásának valószínűsége 40%-kal csökken, mivel sok céget bezárnak, a munkavállalókat pedig otthonmaradásra biztatják.
3. A toborzási költségek megduplázódnak, a fentiek kombinációjából adódóan.
4. A termelékenység 10%-os visszaesése várható az otthoni munkavégzés hatékonyságcsökkenése, valamint az ellátási láncok zavarai miatt.

Amennyiben mind a négy hatás fennáll, és nem érkezik kellő időben megfelelő szakpolitikai válasz, akkor a gazdasági kilátások meglehetősen ijesztőek: a modell előrejelzése szerint a munkanélküliségi ráta 22% fölé emelkedik, a termelés pedig 20%-kal esik vissza.

A fenti hatások ellensúlyozására **4 munkaerőpiaci válasz** adódhat:

1. 50%-os bértámogatás bevezetése, amely csökkenti a munkanélküliséget és enyhíti a termelés visszaesését.
2. Bértámogatás és foglalkoztatási garancia együttes alkalmazása, amely a munkanélküliségi ráta kezdeti 10%-os növekedését jelentené, majd fokozatosan visszaesne a válság előtti 3,5%-ra, ugyanakkor 14%-os termelés csökkenést feltételez. Ez a leghatékonyabb reakció a válságra.
3. A nagyvonalúbb munkanélküli ellátás biztosítása (ez nem különösebben hatékony, mert a munkanélküliségi ráta visszaesését nem vonja maga után).
4. 50%-os támogatás garantálása az üres álláshelyek betöltési költségeihez, amely akár 20%-kal is csökkentené a munkanélküliséget.

A járvány mind a **keresletre, mind a kínálatra** kiterjed. A szabadidős tevékenységek, az idegenforgalom, a szállítás és a kapcsolódó szolgáltatások hiánya a munkaerő-kereslet lényeges csökkenését és a munkanélküliség emelkedését eredményezi. A munkanélküliség következményeként létrejövő egyre kevesebb jövedelem a fogyasztás minimalizálása által a termelés visszaesését vonja maga után. Az árukereslet alacsony szintje és az árukínálat túlsúlya alacsony árakat eredményez. Az árak és a termelési kapacitások mérséklése várhatóan minden iparágra jellemzővé válik (Carlsson-Szlezak et al., 2020). A keresletcsökkenés és kínálati akadályok számos formában kényszerítették gyors alkalmazkodásra a piaci szektor szereplőit. Tekintettel azonban arra, hogy a vállalatok jelentős része csupán átmeneti visszaesésre, illetve a gazdaság gyors újraindulására számított, a munkaadók jellemzően átmeneti intézkedéseket hoztak a munkavállalók tekintetében.

Hensvik és munkatársainak (2020) felméréséből kiderül, hogy 2020. március eleje óta, a munkáltatók körülbelül 40%-kal kevesebb **álláshirdetést** adnak fel, mint korábban. A gazdasági ágak közül a turizmus és vendéglátás területén volt a legerőteljesebb csökkenés, a szakmákat tekintve pedig azoknál, ahol az otthonról való munkavégzés kevésbé jellemző. Ezzel ellentétesen, a munkavállalók figyelme sokkal inkább az otthonról végezhető munkák felé irányult. Ennek következményeként felgyorsulhatnak a munkaerő-felvételi folyamatok, csökkenhetnek a munkaerő-felvétel költségei, amelyek arra sarkallhatják a munkaadókat, hogy új állásokat kínáljanak. Bell és kutatótársainak (2020) az a következtetése, hogy a koronavírus járvány ideje alatt az álláskeresés intenzitása megemelkedett és iránya a reziliens állások felé fordult. Az álláskeresők tehát, stratégiaileg újraértékelik az egyes foglalkozások értékét a válság miatt. Összességében, az álláskeresés iránya dinamikusan változik és gyorsan reagál a munkaerő-kereslet összetételének sokkfolyamataira.

Számos **munkaerőpiaci kutatás** kimutatta, (Balleer et al., 2016) hogy a rövidített munkaidő bevezetése hatékony eszköz lehet a munkanélküliség megelőzésében különösen súlyos válság esetén. Ez a gyakorlat különösen Németországban elterjedt. Faia és munkatársai (2013) egy makroökonómiai modell szimulációban kimutatták, hogy a támogatások ott hatékonyak, amely országokban érvényesül a kollektív alku intézményrendszere. Cahuc és munkatársai (2018) empirikus bizonyítékokkal szolgáltattak arról, hogy az ideiglenes toborzási támogatás jelentős foglalkoztatás emelkedéssel jár például Franciaországban. Ezek ugyanis automatikusan a működő ágazatokra koncentrálnak, és olyan vállalkozásokra, ahol foglalkoztatotti növekedés volt.

Weber (2020) társadalombiztosítási támogatást javasol, oly módon, hogy az új munkaviszony létesítése esetén ne kelljen egy darabig járulékot fizetni. Ez egyrészt az új alkalmazottak felvételét ösztönözné, másrészt támogatná az induló vállalkozásokat is.

A **hazai** vállalatok elsősorban (átmeneti) leépítéssel, fizetés nélküli szabadsággal, a munkaidő csökkentésével, kényszerszabadsággal vagy a bérek újratárgyalásával reagáltak a hirtelen bevételkiesésre, így próbálva átvészelni a válságos időszakot. A GKI (2020, nem reprezentatív) felmérése alapján áprilisban a cégek több mint harmada készült kényszerszabadságolásra, hetedük elbocsátásokra, a vállalatok mintegy fele vezetett be távmunkát, részmunkaidős foglalkoztatást, 43 százalékuk szabadságok kiadásával is törekedett a létszám megtartására. A foglalkoztatási hajlandóság negatív lett, legnagyobb mértékben az iparban. A létszámcsökkentést tervező cégek aránya meghaladta a bővítésben gondolkodókékat, amelyre 2014 óta nem volt példa.

A turizmus, vendéglátás, szállításban tapasztalható kereslet visszaeséssel párhuzamosan egyes termékek és szolgáltatások iránt ugrásszerűen megnőtt a kereslet pl. tartós élelmiszerek, háztartási szerek, elektronikai termékek, fitness eszközök, barkástermékek, illetve házhozszállítás esetében. Néhány területen pedig átlag alatti volt kezdetben az érintettség (vegyipar, ipari javítás,

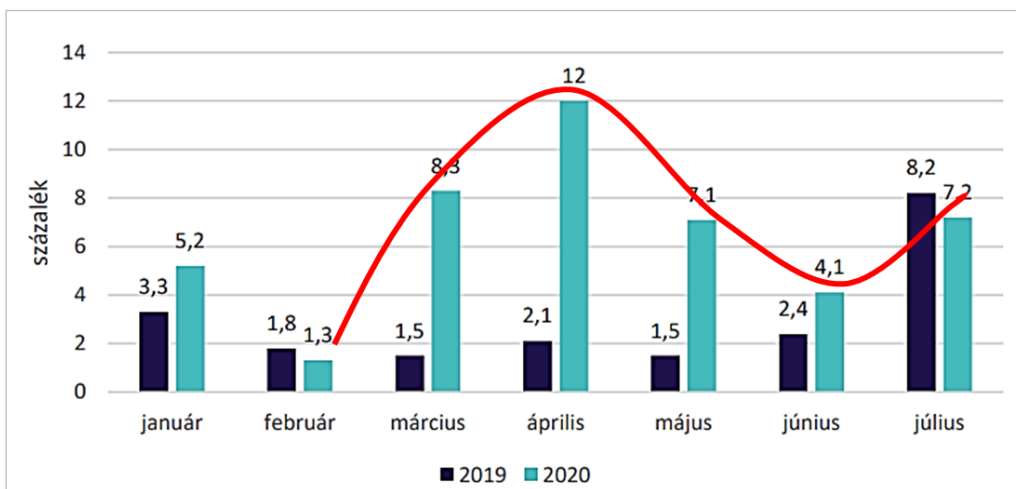
építőanyagok forgalmazása, a szolgáltató szférában a jogi, számviteli és adminisztratív szolgáltatás, valamint az építészeti, műszaki tevékenység).

A hazai munkaerőpiaci változások jelentősen különböznek a tipikus recesszió elvárható hatásától:

- a járvány sokkal nagyobb a foglalkoztatottsági csökkenést eredményezett, mint ahogy azt az előzetes mutatók jelezték;
- a munkanélküliek száma kevésbé nőtt, ami arra utal, hogy az újonnan munkanélkülivé válók többsége nem keres aktívan állást;
- megjelent az "elbocsátott munkanélküliek" kategóriája, annak következtében, hogy egyes munkanélküliek nem törekednek elhelyezkedni;
- a tervezettnél nagyobb nyugdíjazási hullámot eredményezett, amelynek két oka lehet: egyrészt az idősek, mint veszélyeztetett csoport munkavállalási szándékának csökkenését, másrészt a munkanélkülivé válás következményeként kért nyugdíjazási lehetőségek növekedését.

A fenti megállapításokat igazolja Pulai (2020) az Állami Számvevőszék keretében végzett elemzésében is. Az 1. ábra a nem dolgozó foglalkoztatottak arányát mutatja havi bontásban 2019-ben és 2020-ban. A nem dolgozó foglalkoztatott nem keres új elhelyezkedési lehetőséget, hanem vár. A nem dolgozó foglalkoztatottak aránya 2020-ban számottevően magasabb volt, mint 2019-ben, és a tavaszi hónapokban drasztikusan megnőtt.

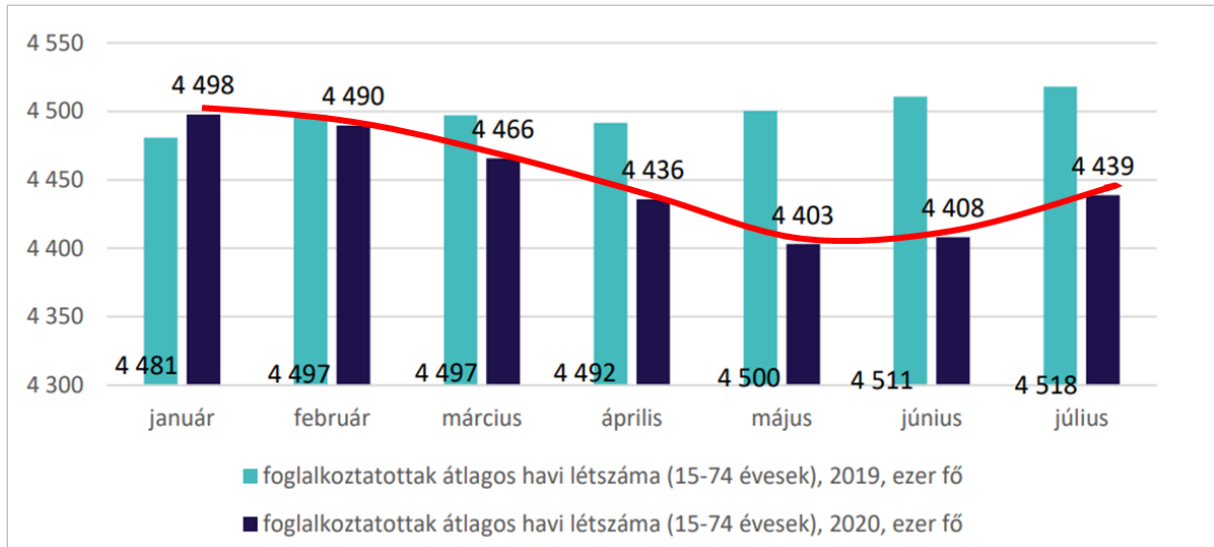
1. ÁBRA: A REFERENCIA HÉTEN NEM DOLGOZÓ FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYÁNAK HAVI ALAKULÁSA 2019 - 2020. JANUÁR-JÚLIUS (SZÁZALÉK)

Forrás: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/jarvanyhelyzet_munkaeropiac_2020_09_30.pdf?download=true

A 2. ábra (a következő oldalon) szerint foglalkoztatottak létszáma 2020-ban lényegesen alacsonyabb, mint az előző évben, ugyanakkor tavasszal erőteljesen lecsökkent, és csak a járványügyi szigorítások után kezdett el enyhén emelkedni. A foglalkoztatottak számának alakulása határozottan különbözik az elmúlt években tapasztalható trendtől: januártól nyárig nőtt, vélhetően a mezőgazdasági és építőipari munkák megindulásával.

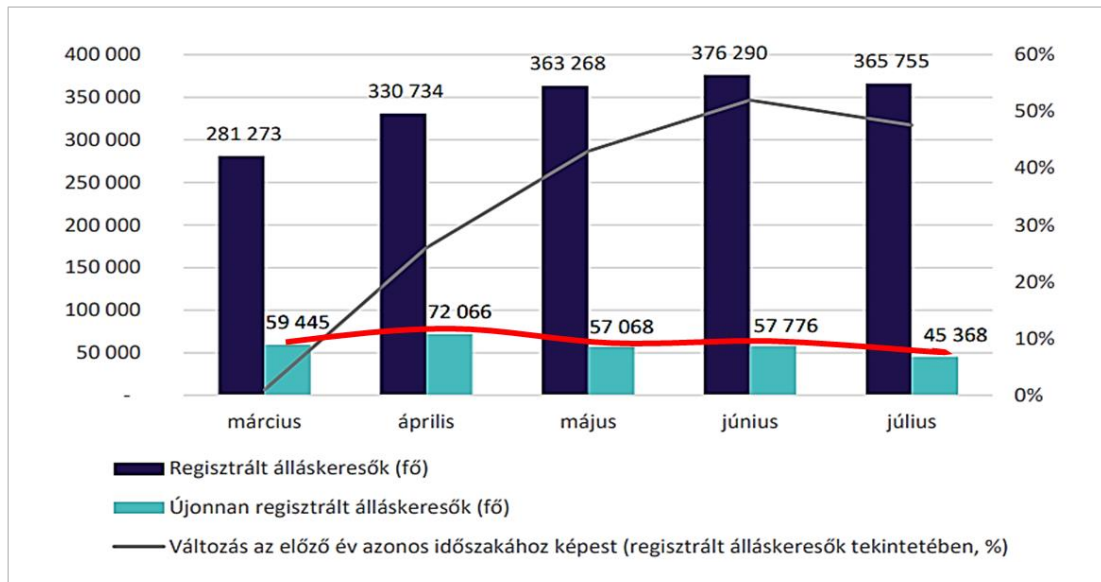
2. ÁBRA: FOGLALKOZTATOTTAK ÁTLAGOS HAVI LÉTSZÁMA 15-74 ÉVESEK KÖRÉBEN 2019-2020. JANUÁR-JÚLIUS (EZER FŐ)

Forrás: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/jarvanyhelyzet_munkaero-piac_2020_09_30.pdf?download=true

Az újonnan regisztrált álláskeresők számának alakulása enyhe hullámozást mutat az év első felében, ami alátámasztja azt a tényt, hogy az elbocsájtott munkavállalók kivártak. (3. ábra)

3. ÁBRA: REGISZTRÁLT ÁLLÁSKERESŐK ÉS ÚJONNAN REGISZTRÁLTAK SZÁMA (FŐ, BAL TENGELY), VALAMINT A REGISZTRÁLT ÁLLÁSKERESŐK SZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 2019-HEZ VISZONYÍTVÁ (SZÁZALÉK, JOBB TENGELY) 2020. MÁRCIUS-JÚLIUS

Forrás: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/jarvanyhelyzet_munkaero-piac_2020_09_30.pdf?download=true

Következmények és teendők

A korona vírus válság egy példa nélküli munkaerőpiaci sokkot eredményezett, amely maga után vonja a gazdaság szerkezeti változásait és hosszú távú zavarokat okoz. A járványnak vélhetően **aszimmetrikus hatása** lesz nemcsak a különböző gazdasági tevékenységekre is foglalkozásokra,

hanem a különböző munkavállalói csoportokra is (Jordà et al., 2020). Adams-Prassl (2020) hasonlóan értelmezi a Németországból, az Egyesült Királyságból és az Egyesült Államokból származó felmérésekből kapott eredményeket, amelyek azt mutatják, hogy a Covid-19 munkaerőpiacra gyakorolt hatása jelentősen különbözik egyes országokban és egyes egyéneknél, lényegesen súlyosbítva az egyenlőtlenségeket, felgyorsítva ezzel a munka automatizálását és a távmunkával kapcsolatos korábbi tendenciákat (Eurofound, 2020). A járvány társadalmi távolságtartási hatása erőteljesebben sújtja a női munkavállalókat, az időseket, a bevándorlókat. Az állások elvesztése és a keresetek csökkenése különösen az alkalmi munkavállalókra és az alacsonyabb végzettséggel rendelkezőkre lehet hatással.

2020 júniusában az OECD Economic Outlook (OECD, 2020) a válság **következményeként** nagy eltéréseket jósol az európai országok között, egyfelől annak köszönhetően, ahogy az egészségügyi vészhelyzetet kezelték, másfelől a gazdasági struktúrák különbözősége miatt. A differencia a GDP csökkenésben lesz mérhető 2020-ban, és talán még szignifikánsabb ennek a lehetősége 2021-re. Mivel jellemző az egymásrautaltság az EU gazdaságai között, minden tagállam fellendülésének dinamikájára hatni fog a többi ország konjunktúrája. Ez az egymásrautaltság nagyon szembeűnő globális szinten.

Jelenleg az első kihívás a vírus terjedésének csökkentése, és az egészségügyi rendszer túlterheltségének megakadályozása. Az egészségügyi problémák a gazdasági aktivitás csökkenését okozzák. A második kihívás, a vállalkozások és a háztartások segítése, hogy kompenzálni tudják az inaktivitást (Jordà et al., 2020).

Közös érdek tehát, hogy minimálisak legyenek a gazdasági károk. Ennek érdekében Evans és Dromey (2020) megfogalmazásában az alábbi feladatok adódnak:

- Különböző szubvenciókkal el kell kerülni, az ún. "járvány-generáció" kialakulását, amely az alacsony iskolázottságú fiatal munkavállalókat veszélyezteti. A jelenlegi helyzetben nagyobb eséllyel veszíthetik el a munkájukat, mivel sokan a válság által leginkább érintett ágazatokban dolgoznak. Ehhez meg hozzáadódik az online tanuláshoz, a karrier tanácsadáshoz, a támogatási hálózathoz való egyenlőtlen hozzáférés.
- Törekedni kell a munkaerő potenciál minél teljesebb kihasználására, a munkanélkülivé vált és a hátrányos helyzetű egyének készségeinek és szakértelmének kiaknázására. A gazdaságban továbbra is vannak üres állások, ezen kívül megnőtt az önkéntesek iránti igény is.
- Meg kell akadályozni, hogy a rövid tavú munkanélküliség hosszúvá váljon. Gyors cselekvési terv szükséges ahhoz, hogy a járvány végével lehetőleg minél több egyén vizsztatérhessen a munkaerőpiacra, ami növekvő támogatásokat feltételez.
- Elengedhetetlen a különböző támogatások időbeli kiterjesztése és továbbfejlesztése a magánszemélyek és vállalkozók számára. Ez magában foglalja a hátrányos helyzetűekre irányuló, a rövidített munkaidős foglalkoztatás, a betegbiztosítás, valamint a tanulmányi hitelek szubvencionálását.
- Célravezető a válság gazdasági és szociálpolitikai tanulságait összesíteni és levonni. Magas foglalkoztatási és minimálbér szinttel érkezünk a válságba, ennek ellenére a társadalombiztosítás támogatása és a munkaerőpiac működése nagy hiányosságokat mutat. A pandémiát követően törekedni kell a magas foglalkoztatottság, a rugalmasság és a biztonság ötvözésére.

A modern monetáris elméletnek megfelelően egyes országok azonnal költekezésbe kezdtek, hogy a válság mértékét csillapítsák. Az irányzatot támogató közgazdászok (pl. Stefanie Kelton) szerint

a gazdaság fejlődésével tulajdonképpen csökkenni fog a GDP arányos államadósság. A második világháborút követően volt erre példa, amikor az Amerikai Egyesült Államokban a 10 éves átlagos GDP növekedés 15% volt. További lehetőséget jelenthet a pénz nyomtatás, az ún. helikopterpénz. Ebben az esetben a teremtett pénzből a jegybank kamatmentesen megveheti az állampapírokat, ebből fedezve a különböző juttatásokat. Amennyiben az állam célzottan arra a területre költi el a kinyomtatott pénzt, ahol a kibocsátás is nő, azaz keresletet élénkít általa, a folyamat nem gerjeszt inflációt.

Összefoglalás

A jelenlegi válságot – a korábbiaktól eltérően – egy külső tényező, a járvány (járványhelyzet) okozta. A novemberi korlátozások közvetlen hatása elsősorban a turizmus, vendéglátás, szállodaipar, rendezvényszervezés területén érzékelhető, ugyanakkor a közvetett hatások várhatóan szerteágazóak lesznek. A gazdasági szervezetek és a háztartások bizonytalan pénzügyi helyzete a foglalkoztatási, beruházási és fogyasztási döntésekre egyaránt visszafogó hatással lehet. Összefoglalva elmondható, hogy az állami bérkompenzáció, illetve adókedvezmény segíthet megtartani a munkaerőt, de jelentős javulás csak a pandémia elmúlásával várható.

Irodalomjegyzék:

- Adams-Prassl, A. – Boneva, T. – Golin, M., – Rauh, C. (2020): Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys.
- Balleer, A. – Gehrke, B. – Lechthaler, W. – Merkl, C. (2016): Does short-time work save jobs? A business cycle analysis. *European Economic Review*, 84. 99-122.
- Bell, B. – Bloom, N. – Blundell, J. – Pistaferri, L., – Vandenbroucke, F., – Andor, L., – Luigjes, C. (2020): Rescuing the labour market in times of COVID-19: Don't forget new hires!
- Cahuc, P., – Carcillo, S. – Le Barbanchon, T. (2018): The effectiveness of hiring credits. *Review of Economic Studies* 86. 593-626.
- Carlsson-Szlezak, P., – Reeves, M. – Swartz, P. (2020): What coronavirus could mean for the global economy. *Harvard Business Review*, 3.
- Eurofound (2020): https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20059en.pdf
- Evans, S., – Dromey, J. (2020): Coronavirus and the labour market: impacts and challenges. Learning and Work Institute, Leicester.
- Faia, E., – Lechthaler, W. – Merkl, C. (2013): Fiscal stimulus and labor market policies in Europe. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 37. 483-99.
- GKI (2020): https://www.gki.hu/wp-content/uploads/2020/08/GKI_konj_2008.pdf
- Gomme, P. (2020): Labor Market and Fiscal Policy During and After the Coronavirus (No.12-2020).
- Hensvik, L., – Le Barbanchon, T. – & Rathelot, R. (2020): Job Search during the COVID-19 Crisis.
- Jordà, Ò., – Singh, S. R. – Taylor, A. M. (2020): Longer-run economic consequences of pandemics (No. w26934). National Bureau of Economic Research.
- Hoisington, V. – Hunt, R. – Lacy H. (2020): Quarterly Review and Outlook Second Quarter 2020. Hoisington Investment Management. <https://hoisingtonmgt.com/pdf/HIM2020Q2NP.pdf>
- Pulai, Gy. (2020): Elemzés: járványhelyzet és munkaerőpiac. Állami Számvevőszék. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/jarvanyhelyzet_munkaero_piac_2020_09_30.pdf?download=true
- Weber, E. (2020): Ein Rettungsschirm für Neueinstellungen, *Makronom*, 30. March.